

УДК 792.57.091(497.11)"1972/1973"
792(497.11)(091)

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2018.2.rak.177-197>

Оригинални научни рад

Примљен: 2. 4. 2018.

Прихваћен: 25. 5. 2018.

Александар РАКОВИЋ
Институт за новију историју Србије
rakovic@gmail.com

Рок опера *Исус Христос суперстар* у Атељеу 212 (1972–1973)*

Апстракт: Рад показује путеве којим је рок опера *Исус Христос суперстар* стигла на репертоар Атељеа 212, важност телевизијског преноса ове позоришне премијере, махом стручне покуде а ређе похвале, однос јавности и скидање представе с репертоара. Чланак је писан на основу архивске грађе у Дипломатском архиву Министарства спољних послова Републике Србије (ДАМСП), домаће штампе (дневне, омладинске, политичке, забавне), домаће и стране научне и стручне литературе.

Кључне речи: Рок опера *Исус Христос суперстар*, Атеље 212, рокенрол, авангардно позориште, хипици

Рок опера *Исус Христос суперстар* стигла је 1972. на позорницу Атељеа 212 преко већ утабаног пута мјузикла *Коса*, који је од 1969. привлачио посебну пажњу југословенске јавности. Овај рад је наставак нашег претходног чланка „Мјузикл *Коса* у Атељеу 212 (1969–1973)“ (*Токови историје* 2/2017, 85–114), а упућујемо и на наш рад о позитивном односу хипика према југословенском социјализму („Џон Ленон, левичарски активизам и југословенски социјализам“, *Токови историје* 3–4/2013, 251–265).

* Чланак је резултат рада на пројекту *Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници* (N° 47027) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Иако су носиле исти смисао омладинске слободе, преко рокенрола и авангардног позоришта, представе *Коса* и *Исус Христос* су се разликовале у односу према голом телу на сцени. У рок опери *Исус Христос суперстар* није било наготе која би изазивала негативне реакције конзервативније позоришне публике. Таквих реакција није недостајало када је реч о *Коси*.

Дух тог времена у социјалистичкој Југославији осликава и допис Југословенског информативног центра у Њујорку који је 12. јануара 1973. послат Савезном секретаријату за иностране послове у Београду. Наиме, америчка компанија Алфа интернешнал (Alpha International) обратила се питањем да ли је Југославија спремна да у јулу 1973. преузме организацију међународног рокенрол фестивала на отвореном који би трајао три дана с присуством око сто хиљада туриста и омладинаца из Европе и Сједињених Америчких Држава. Американци су предложили да се фестивал одржи у Словенији или Истри, близу комуникација и на удаљености од око сат и по до најближег аеродрома. Притом, америчка страна би обезбедила средства за трошкове воде и струје, изнајмљивање шатора, финансирали би рекламу за долазак публике са Запада и убирала би приход од улазница. У случају да југословенска страна пристане, представник америчког организатора би допутовао у Југославију ради подробног договора.¹

Одговор Савезног секретаријата за иностране послове или није послат или није сачуван, али је извесно да није био позитиван јер се међународни рокенрол фестивал таквог типа никада није догодио у социјалистичкој Југославији. Разлози за одбијање нису могли бити идеолошки. Најпре би могли били безбедносни, посебно због неслућених количина наркотика који су као фолклор пратили такве фестивале у Северној Америци и Западној Европи. Тиме је пропуштена прилика да Југославија буде међу земљама у којима су – кад им је баш било време – одржани велики хипи и постхипи фестивали на отвореном, најчешће оличени кроз Вудсток у Сједињеним Америчким Државама и Острво Вајт у Великој Британији.

1 ДАМСП, Политичка архива, Фонд Сједињене Америчке Државе, фасцикла 95а, 1973, бр. 41886, 15. јануар 1973, Допис Југословенског информационог центра у Њујорку Савезном секретаријату за иностране послове СФРЈ у Београду, послат 12. јануара 1973.

О рок опери Исус Христос суперстар

Део младих Американаца који су се средином шездесетих упустили у хипи контракултуру секса, дроге и рокенрола почео је да се разочарава таквим начином живота. Стога су нову духовност покушали да нађу у алтернативној хипи контракултури која се крајем шездесетих смешала са хришћанском десницом. Такви хипици изгледом се нису разликовали од осталих хипика, а њихова религиозност била је често, али не и увек, чак и контракултурна према традиционалном црквеном учењу. Почетком седамдесетих, ови хипици, познати широм Сједињених Америчких Држава и као „Исусови људи“, окупљали су се на хиљадама места где су тврдокорно и у ритму рокенрола показивали оданост свом „хипи-пријатељу Исусу“. Најчешће су поруке преносили од ува до ува, у клубовима и по групама, али и кроз штампу која је продавана на улици.²

Најпознатији израз тих догађаја је рок опера *Исус Христос суперстар*.³ Али у овом случају као сушта контракултура јер се Исус Христос приказује као хипик а не као васкрсли Господ. Тема рок опере је последња недеља Христовог живота од уласка у Јерусалим до распећа. Либрето има врло мало везе с догађајима приказаним у Новом завету. У рок опери *Исус Христос суперстар* нема Христовог васкрсења, а знатан део приче је испричан из Јудиног угла, те се она косила са хришћанском теологијом.

Аутори ове рок опере били су двојица Енглеза: Тим Рајс (писац либрета) и Ендру Лојд Вебер (композитор). *Исус Христос суперстар* је прво објављен 1970. као дупли концептуални албум на грамофонској плочи (MCA Records). Улогу Христа отпевао је Иан Гилан из британског хард рок састава Дип парпл (Deep Purple). У снимању албума учествовало је више од седамдесет певача и музичара, како из света рокенрола тако и симфонијски оркестар, а коришћене су и црквене оргуље. Албум је у Сједињеним Америчким Државама досегао златни тираж и чак 65 недеља провео на Билбордовим топ-листама, од тога три недеље на првом месту.⁴

2 Preston Shires, *Hippies of the Religious Right*, (Waco: Baylor University Press, 2006), 92–99.

3 Исто, 33.

4 Ethan Mordden, *One More Kiss: The Broadway Musical in the 1970s*, (New York: Palgrave Macmillan, 2003), 15; Elizabeth L. Wollman, *The Theater Will Rock: A History of the Rock Musical, from Hair to Hedwig*, (Ann Arbor: The University of Michigan

Следећи корак у развоју рок опере *Исус Христос суперстар* било је њено постављање на велику сцену Бродвеја. Она је 12. октобра 1971. премијерно играна у бродвејском Марк Хелингер театру (Mark Hellinger Theatre). На сцени је било до педесетак глумаца и чланова хора, а оркестар је чинило седамдесет људи.⁵ Када је реч о сценским ефектима, био је то „раскошни визуелни спектакл“.⁶

Током првих годину дана приказивања, представе су биле распродате. Али *Исус Христос суперстар* је потом почео да губи гледаност.⁷ Да би се привукла публика, улазнице су продаване по популарним ценама. Од премијере до скидања с репертоара на Бродвеју ова рок опера је играна 711 пута. Последњи пут је изведена у Марк Хелингер театру 1. јула 1973. године. Иако је било очекивано да после великог успеха грамофонског албума, *Исус Христос суперстар* на бродвејској сцени надмаши *Косу*, то се ни изблиза није остварило.⁸

После грамофонске плоче и бродвејске сцене, амерички играни филм *Исус Христос суперстар*, исто рок опера, стигао је 1973. на велико платно. Филм је сниман у Палестини. Биоскопске пројекције су биле пуне, а приходи високи. Било је различитих утисака о квалитету филма.⁹ Филм је, као и позоришна представа, критикован од неких као антијеврејски а од неких као антихришћански. Стога је компанија *Universal Pictures* бранила свој филм речима да је то „рок опера, музички догађај, а не верски трактат“.¹⁰

Јован Ђирилов је рок оперу *Исус Христос суперстар* гледао на Бродвеју док је била у жеку позоришне популарности, током првих годину дана успеха, и у томе је нашао инспирацију да се ова представа постави и на сцени Атељеа 212.¹¹ У југословенској јавности је тада било мишљења да је београдска премијера била четврта у свету, после премијера у Њујорку, Копенхагену и Паризу.¹² Али није тако.

Press, 2006), 93. Видети и податке на омоту и књижици оригиналног издања грамофонске плоче.

5 Original Broadway Cast, datum pristupa 31. 3. 2018, Jesuschristsuperstarzone.com

6 Jessica Sternfeld, Elizabeth L. Wollman, "After the 'Golden Age'", *The Oxford Handbook of the American Musical*, edited by Raymond Knapp, Mitchell Morris, Stacy Wolf, (Oxford – New York: Oxford University Press, 2011) 115.

7 Mordden, *One More Kiss*, 14–19

8 Wollman, *The Theater Will Rock*, 94.

9 „'Sin Božji' puni kase“, *Studio*, 22. rujan 1973.

10 "Superstar' Film Renews Disputes", *The New York Times*, 8 August 1973.

11 „Сви се труде око – Јуде“, *Радио ТВ ревија*, 25. фебруар 1972.

12 „Обљубљен па погубљен!“, *Радио ТВ ревија*, 14. април 1972.

Београдска премијера рок опере *Исус Христос суперстар* у Атељеу 212 (23. јун 1972) била је седма у свету. Играна је после премијера у Њујорку (12. октобар 1971), Копенхагену (26. децембар 1971), Гетеборгу (18. фебруар 1972), Паризу (19. април 1972), Сиднеју (4. мај 1972) и Сао Паулу (18. јун 1972). Није неважно то што је премијера у Београду одиграна пре премијере ове рок опере у Лондону (9. август 1972).¹³ Дакле, рок опера *Исус Христос суперстар* је пре Југославије играна на позоришним сценама у Сједињеним Америчким Државама, Данској, Шведској, Француској, Аустралији и Бразилу.

Пут до београдске рок опере Исус Христос суперстар

Вјесник у сриједу је у новембру 1971. писао да је рок опера *Исус Христос суперстар* „нова мода, необичнија од свих досад“ која осваја америчку и европску „изгубљену младеж“: „Нити је то нова религија, нити обнављање старих, него напросто нова младеначка идолатрија: потиштеност, бесциљност живота и оданост дроги сад је одједном замијенило обожавање Исуса“. „Култ Исуса“, пише овај загребачки лист, зачет је у Калифорнији, а обузео је милионе у Сједињеним Америчким Државама и стотине хиљада у Западној Европи. *Вјесник у сриједу* је известио да тренд прати чак педесетак „Исусових новина“ које хипици продају по Калифорнији, где се уз звуке рокенрола, одржавају масовна крштења „по узору на баптистички обред“. Лист је констатовао да је један од највидљивијих примера ове појаве била је рок опера *Исус Христос суперстар*.¹⁴

Тирилов је сматрао како би било добро да се Атеље 212 и преко рок опере *Исус Христос суперстар* упише на мапу актуелних позоришних збивања. Ипак, признао је да београдска верзија ове рок опере не може да буде спектакуларна.¹⁵ С тим у вези, *Плави вјесник* је

13 Датуми одржавања премијера рок опере *Исус Христос суперстар* у Копенхагену, Гетеборгу, Паризу, Сиднеју и Лондону утврђени су према подацима о позоришним премијерама на сајтовима: *Jesuschristsuperstarzone.com*, *Svt.se*, *Bibliothèque nationale de France*, *Milesago.com* и *Thisistheatre.com*. Датум одржавања премијере рок опере *Исус Христос суперстар* у Сао Паулу утврђен је преко дигитализоване странице из дневног листа *Correio da Manhã* (domingo, 25, e 2.ª feira, 26/6/1972) који је излазио у Рио де Жанеиру. На тој страници су извештај „Jesus Cristo Superstar“ и коментар „Judas Iscariotes Superstar“.

14 „Isus kao super zvijezda“, *Vjesnik u srijedu*, 17. studeni 1971.

15 „Сви се труде око – Јуде“, *Радио ТВ ревија*, 25. фебруар 1972.

писао да Атеље 212 нема техничких могућности да од ове рок опере направи „спектакл свјетла, техничких чуда и ефеката“, али да је „посве сигурно да ће посјет бити велик као и свугдје досад“.¹⁶

Из Лондона је у Атеље 212 стигло пет килограма нотног материјала који је припремљен за оркестар од чак четрдесет људи. Саша Радојчић је пак замислио да у београдском оркестру буде само девет људи. У Атељу су размишљали да за рок оперу *Исус Христос суперстар* ангажују професионалне певаче, али то није било могуће јер би њихова зарада по представи била знатно нижа него на њиховим комерцијалним наступима за једно вече. Стога је у фебруару 1972. организована аудиција за младе глумце којој су присуствовале и камере Телевизије Београд. Међутим, међу двеста пријављених, није било никог ко би задовољио квалитете за једну од главних улога. Неколицина је одабрана за хор.¹⁷

Јавност је упозната с тим да је улогу Исуса Христа требало је да игра Душан Прелевић.¹⁸ Овај певач је почео с пробама, али се почетком маја 1972. потукао у бифеу Атељеа 212 па је стога одстрањен из ансамбла.¹⁹ Уместо њега улогу Исуса Христа добио је нови певач Корни групе Златко Пејаковић. Мира Траиловић се, видевши један плакат Корни групе, заинтересовала за његову физиономију и позвала га на разговор. Пејаковић сведочи да је Траиловићева, чим је ушао на састанак, рекла: „Да, то је то“.²⁰ Иако су се чланови Корни групе испрва бунили, како ће њихов састав да трпи, ипак су прихватили двоструки колосек Златка Пејаковића.²¹ Певач забавних песама Златко Голубовић, коме је припало да игра Јуду, озбиљно је схватио нови ангажман па се за улогу припремао и на часовима солфеђа.²²

Траиловићева је средином маја 1972. казала да је *Исус Христос суперстар* „најамбициознији и највећи“ подухват Атељеа 212 „у последње време“. Припремала је јавност на то да је реч о представи која „у првих десет минута“ мора да „савлада разне баријере“, да је то „пре свега музички догађај, нешто што до сада нисмо имали на репертоару“, да „Исус“ није исто што и ‘Коса’ и многи ће се разочара-

16 „Juda zaljubljen u Isusa!“, *Plavi vjesnik*, 1. svibanj 1972.

17 „Сви се труде око – Јуде“, *Радио ТВ ревија*, 25. фебруар 1972.

18 „Isus’ је пронађен“, *Mladost*, 23. mart 1972.

19 „Исус на малом екрану“, *Радио ТВ ревија*, 19. мај 1972.

20 „Његове две шансе“, *ТВ Новости*, 13. април 1973.

21 „Година Златка Пејаковића“, *Илустрована политика*, 3. јануар 1978.

22 „Juda zaljubljen u Isusa!“, *Plavi vjesnik*, 1. svibanj 1972.

ти ако то од њега очекују“.²³ *Плави вјесник* је упутио на то да је либрето рок опере *Исус Христос суперстар* „прилично недефиниран“ и да од сваког редитеља, па и оног београдског у Атељеу 212, зависи како ће га разумети.²⁴

Како у јавности не би било забуне да се ради о представи која следи религијску догму, *Радио ТВ ревија* је писала да ова рок опера показује Христа као велику поп културну звезду, у светлу неприхватљивом за било коју цркву, јер Јуда „покушава да га врати на прави пут“.²⁵ Никола Ђорђевић је у *Радио ТВ ревији* ишао и даље, јер је изнео разноврне погрдне приче о Исусу Христу и хвалио текстописца Тима Рајса и композитора Едруа Лојда Вебера што су кренули истим путем и довели у питање Христову божанску природу. Према Ђорђевићу, порука коју ће пружити београдска рок опера *Исус Христос суперстар* је да „ниједан човек није бог“.²⁶

Јован Ђирилов је стекао утисак да је редитељ бродвејске представе Том О’Хорган „знао шта је Бродвеју потребно“ и направио је спектакуларну представу у којој је Исус Христос „пола хипик а пола певач-херој“.²⁷ Позоришни критичар Владимир Стаменковић је писао да је ова рок опера наишла „на жесток отпор тамо где је јак утицај католичко-хришћанске традиције“ јер је Исус Христос приказан као, „у неку руку“, „претходник данашњих суперстарова“.²⁸ Златко Пејаковић је казао да му је тема била прихватљива јер прича о Исусу Христу на „сасвим нов, нерелигиозан начин, уз музику која је блиска младима нашег времена“.²⁹

Ђирилов је у фебруару 1972. очекивао да представа може бити припремљена за два месеца али се то показало као нереално.³⁰ *Радио ТВ ревија* је писала да Атеље 212 у априлу 1972. још „грозничаво припрема“ рок оперу *Исус Христос суперстар*.³¹ Уредница Другог програма Телевизије Београд Зора Кораћ је у мају 1972. склопила уговор са Миром Траиловић према ком је за права директног телевизијског преноса премијере Атељеу 212 плаћено девет мили-

23 „Исус на малом екрану“, *Радио ТВ ревија*, 19. мај 1972.

24 „Juda zaljubljen u Isusa!“, *Plavi vjesnik*, 1. svibanj 1972.

25 „Сви се труде око – Јуде“, *Радио ТВ ревија*, 25. фебруар 1972.

26 „Обљубљен па погубљен!“, *Радио ТВ ревија*, 14. април 1972.

27 „Сви се труде око – Јуде“, *Радио ТВ ревија*, 25. фебруар 1972.

28 „Легенда и експеримент“, *НИН*, 29. октобар 1972.

29 „Његове две шансе“, *ТВ Новости*, 13. април 1973.

30 „Сви се труде око – Јуде“, *Радио ТВ ревија*, 25. фебруар 1972.

31 „Обљубљен па погубљен!“, *Радио ТВ ревија*, 14. април 1972.

она старих динара (90.000 нових динара). Траиловићева је изјавила да је то заправо био вид финансијске помоћи како не би било даљег кашњења у припреми премијере.³²

Телевизија Београд се трудила да за премијеру заинтересује младе, па је у емисијама „Како постати звезда“ и „Максиметар“ *Исус Христос суперстар* најављиван као „догађај од изузетне важности“.³³ *Политика* је с посебним интересовањем писала да ће Телевизија Београд директно преносити рок оперу и да ће редитељ преноса у боји бити стални режисер емисија „Студио 3“ Арса Јовановић.³⁴ *Радио ТВ ревија* је јавила да је то „вероватно, јединствен случај у историји домаћих позоришта“ да премијеру директно преноси телевизија.³⁵ Атеље 212 је у *Политици експрес* оглашавао да је 23. јуна 1972. на програму „телевизијски пренос прве светске рок-опере Исус Христос суперстар“ у којој ће певати и хор од педесет девојака и младића.³⁶ У Атељеу 212 су сматрали да представа неће на наредним извођењима изгубити публику због телевизијског преноса.³⁷

Златко Пејаковић је, међутим, с великим напором стигао на представу у којој је играо главну улогу. Наиме, Корни група је 22. јуна 1972. имала наступ у Монтреу, у Швајцарској. Пејаковић о томе каже: „Са пробе сам авионом отпутовао за Цирих поподне, без тешкоћа стигао у Монтре и био на концерту до поноћи, у зору кренуо назад, променио два воза до Цириха, а оданде авионом стигао у Београд – на завршетак техничке пробе за телевизију“.³⁸ И остали чланови Корни групе успели су да стигну на премијеру.³⁹

Рок опера *Исус Христос суперстар* директно је преношена 23. јуна 1972. за Београд и централну Србију, од 20:30 до 22 часа у оквиру емисије „Студио 3“ на Другом програму Телевизије Београд, јер је на првим програмима републичких телевизија у исто време из Сарајева преношено финале Купа певача забавне и народне музике.⁴⁰ Џавид Хусић је у београдском *Свету* писао да су током премијере рок

32 „Исус на малом екрану“, *Радио ТВ ревија*, 19. мај 1972.

33 „Како је продат Исус Христос“, *Борба*, 26. јун 1972.

34 „Исус Христос суперстар‘ директно из ‘Атељеа 212’“, *Политика*, 23. јун 1972.

35 „Исус на малом екрану“, *Радио ТВ ревија*, 19. мај 1972.

36 Видети на пример огласе „Исус Христос суперстар“ у *Политици експрес* за 22. и 23. јун 1972.

37 „Исус Христос суперстар‘ директно из ‘Атељеа 212’“, *Политика*, 23. јун 1972.

38 „Његове две шансе“, *ТВ Новости*, 13. април 1973.

39 „Година Златка Пејаковића“, *Илустрована политика*, 3. јануар 1978.

40 „ТВ програм за наредну седмицу“, *Вечерње новости*, 16. јун 1972.

опере *Исус Христос суперстар* Београд и „један део уже Србије“ били „велики свет“. Дакле, телевизијски пренос ове позоришне премијере није могао да се прати широм Југославије.

Премијера рок опере Исус Христос суперстар у Атељеу 212: представа, критике, утисци, полемике

Очекивања од премијере рок опере *Исус Христос суперстар* Атељеа 212 су била велика. Мира Траиловић је била уметнички руководилац, Зоран Ратковић редитељ, а Јован Ћирилов је превео либрето. Дириговао је Саша Радојчић. Главне улоге су играли Златко Пејаковић (Исус Христос), Златко Голубовић (Јуда), Азра Халиловић (Марија Магдалена), а запажене улоге су имали Тихомир Петровић (Кајафа), Бранислав Бранко Милићевић (Понтије Пилат), Љубиша Бачић (Цар Ирод). Међу глумцима су били и млади рокенрол музичари и певачи, тек у повоју: Бора Ђорђевић, који је глумио једног од апостола, доцније је постао вођа састава Сунцокрет и Рибља чорба; Срђан Марјановић, који је глумио једног од свештеника, постао је кантаутор и гитариста; Снежана Јандрлић, која је глумила девојку касније је постала певачица састава Сунцокрет.⁴¹

Водитељи „Студија 3“ Момо Капор и Милан Влајчић су у директном преносу коментарисали ток рок опере,⁴² а *Политика експрес* је тврдила да је телевизијски пренос потпуно успео.⁴³ Ипак, упало је у очи да је током премијере дошло до „жучне расправе“ уреднице Другог програма Телевизије Београд Зоре Кораћ и управнице Атељеа 212 Мире Траиловић.⁴⁴ То је само била увертира за све лошија мишљења о представи. Наиме, први утисци с паузе представе и непосредно по завршетку представе били су чак и најповољнији. Међутим, критике београдске премијере биле су све негативније пошто су критичари наоштрили пера.

Телевизија Београд током паузе није прекидала пренос већ је анкетирала компетентне посетиоце о утисцима с првог дела. Генерални секретар Удружења композитора Србије Војислав Воки Костић је казао да је „музика ове опере веома наивна и једноставна,

41 *Atelje 212: premladi za pedesete*, priredili Svetozar Cvetković, Gordana Gončić, Jasna Novakov, Jelena Mijović, (Beograd: Atelje 212, 2006), 432.

42 „Исус у окриљу Мире и Зоре“, *Свет*, 30. јун 1972.

43 „Христа ће разапети критичари“, *Политика експрес*, 24. јун 1972.

44 *Исто*.

далеко гора него што је то био случај са 'Косом'. Саша Радојчић је одговорио да ће „појести и партитуру и клавир“ уколико је Костић уопште способан да изведе неке делове партитуре из рок опере *Исус Христос суперстар*, па и да ће „појести читаво позориште“ уколико Костић икад спреми представу таквог типа. Композитор Војислав Војкан Борисављевић је изјавио да је упоређивање рок опере *Исус Христос суперстар* и мјузикла *Коса* исто што и „поређење симфоније и дечије песмице“. Редитељ Антон Марти је нагласио како му је жао што није режирао „толико добру“ представу која је имала „дивни музички континуитет“.⁴⁵

Арсен Дедић и Габи Новак су за Телевизију Београд казали да је рок опера била тако добра да им се први пут у позоришту „дизала коса на глави“.⁴⁶ Интересантно је да су њих двоје ову представу гледали стицајем околности. Наиме, требало је да у исто време одрже концерт у Дому омладине Београда, али је наступ отказан јер оркестар Бошка Петровића, који их је пратио, није допутовао у Београд.⁴⁷ Штампани је било важно да помене како је премијери рок опере *Исус Христос суперстар* присуствовала и дописница *Њујорк тајмса* Деса Тревисан.⁴⁸

Политика експрес је по завршетку представе узела неколико изјава. Глумац и радијски водитељ Петар Словенски је казао: „То још није представа. Жао ми је што нисам седео у кући и гледао пренос“. Драматург Телевизије Београд Мирослав Караулац је изјавио да је рок опера *Исус Христос суперстар* „значајно дело у домену помодарства“. Балерина Народног позоришта Снешка Тодоровић је изразом лица ставила до знања да јој се представа није допала. Пошто је видео куд прилике иду, Момо Капор је шеретски казао: „Овог пута Христа неће разапети војници, већ критичари. Представа ми се много допада – нисам видео ништа, јер сам преносио емисију“.⁴⁹

Вечерње новости су сутрадан прво похвалиле намеру Атељеа 212 да настави с приказивањем светских позоришних актуелности. Нагласиле су да је неминовно упоредити мјузикл *Коса* и рок оперу *Исус Христос суперстар* јер је *Коса* у Атеље 212 увела позоришне ама-

45 „Нек' Пилату дигну плату“, *Радио ТВ ревија*, 30. јун 1972.

46 *Исто*.

47 „Зашто није одржан концерт Габи Новак и Арсена Дедића“, *Политика*, 24. јун 1972.

48 „Исус у окриљу Мира и Зоре“, *Свет*, 30. јун 1972.

49 „Христа ће разапети критичари“, *Политика експрес*, 24. јун 1972.

тере и тако сцени дала нови смисао. Међутим, *Исус Христос суперстар* је „узбуркао публику“, али то је представа „ипак слабија од привлачног мјузикла“ јер „сценско музичке варијације“ рок опере „нису имале снагу, компактност, дах, музичку лакоћу“ *Косе*.⁵⁰ *Политика експрес* је, такође сутрадан, сабрала утиске посетилаца који су углавном сматрали да представа није успела и да је личила на пробу: „Очекивали смо од Исуса велики спектакл, али се он није догодио“. Према *Политици експрес*, чак ни толико хваљена музика није била добра.⁵¹

Позоришни критичар Милутин Мишић оштро је у *Борби* писао против рок опере *Исус Христос суперстар*. Сматрао је да ово извођење, које је преносила Телевизија Београд, не може бити више од „незваничне премијере“. Љутито је нагласио како је телевизијски пренос показао на који начин је *Исус Христос суперстар* „продат београдској публици“. Позоришни критичари ће, пише Мишић, моћи да дају своју оцену тек када рок опера „буде званично премијерно изведена на сцени Атељеа 212“. Његов утисак је био да је *Исус Христос суперстар* показао „скромност могућности и скромност резултата“ јер „аутори београдске премијере нису могли себи омогућити богату барокну инсценацију, импресивну оркестарску пратњу и сјајне гласовне потенцијале“.⁵²

Према Мишићу, водитељи „Студија 3“ Момо Капор и Милан Влајчић су показали „како смо провинцијално опијени жељом“ да свему што „прати велика светска помпа“ са илузијом „прилепимо етикету изузетног“. Мишић је потпуно одбацио мишљења присутних, изнета у паузи, да је *Исус Христос суперстар* „догађај од епохалног значаја за нашу позоришну културу“ иако је представа дала „скроман резултат“.⁵³ О помодном је писао и београдски *Свет*, посебно апострофирајући долазак Душана Макавејева на други чин, не ради истинског уживања у представи већ због самопромоције.⁵⁴

Џавид Хусић је у београдском *Свету* био чак оштрији и од оштрог Мишића. Тврдио је да је Мира Траиловић „продала премијеру“ јер је наводно знала да ће рок оперу *Исус Христос суперстар* гледати мало људи. Та продаја, каже он, коју је Телевизија Београд платила девет милиона старих динара, отприлике је цена телевизијског

50 „’Исус’ слабији од ’Косе’“, *Вечерње новости*, 24. јун 1972.

51 „Христа ће разапети критичари“, *Политика експрес*, 24. јун 1972.

52 „Како је продат Исус Христос“, *Борба*, 26. јун 1972.

53 *Исто*.

54 „Исус у окриљу Мира и Зоре“, *Свет*, 30. јун 1972.

преноса „боље утакмице друге фудбалске лиге“. Баш „на том нивоу остао је београдски“ *Исус Христос суперстар* у Атељеу 212. Хусић је стога исмејао Капорове и Влајчићеве покушаје да „представи удахну непостојећи сјај“. Закључио је да ће она „живети краће“ него *Коса*, „а још брже ће пасти у заборав“, чак и као представа која није била довољно интересантна ни снобовима.⁵⁵

Међу свим одреда негативним критикама, била је и једна позитивна. Рокенрол критичар Данило Штрбац је у *Радио ТВ ревији* похвално писао о премијери рок опере *Исус Христос суперстар*. Похвалио је музику као „најбоље што је – у том фаху – створено у свету за последњих неколико година“. Нагласио је да је Саша Радојчић успео да адаптира партитуру, писану за оркестар од четрдесет људи, за свој мали ансамбл, затим је створио „добро увежбан“ и „пријатан хор“ глумца аматера. Штрбац је такође приметио да је телевизијски пренос засметао премијери која је била „подређена телевизијском преносу, почев од светла, па до основне режијске концепције“, а „захтеви телевизијског преноса и позоришне премијере у мало чему [су се] подударали“.⁵⁶ Међутим, треба приметити да је Штрбац, који је дао позитивну оцену, био рокенрол критичар, а да су негативне оцене изнели позоришни критичари и штампа која је редовно пратила позоришна дешавања.

Према глумцима је показано највише благонаклоности. Милен Дравић је за Телевизију Београд изјавила да јој се представа свидела и да су је одушевили Бранко Милићевић и Златко Пејаковић. Драган Николић се сложио с њом да је најбољи био Бранко Милићевић, али и додао да није с пажњом пратио премијеру.⁵⁷

Џавид Хусић је написао да је Златко Пејаковић „несумњиво талентован и учинио је све да поверујемо у његове исусовске муке и патње“. Према Хусићу, Златко Голубовић је играо „своју улогу живота професионално и здушно“. Даље, Азра Халиловић, „испекла је занат рок-певача гостујући у америчким клубовима“ а као Марија Магдалена деловала је „не само сигурно, већ и супериорно“. Тихомир Петровић, који је глумио Кајафу, такође је према Хусићу оставио добар утисак.⁵⁸

55 Исто.

56 „Нек’ Пилату дигну плату“, *Радио ТВ ревија*, 30. јун 1972.

57 Исто.

58 „Исус у окриљу Мира и Зоре“, *Свет*, 30. јун 1972.

Данило Штрбац је оценио да је Златко Пејаковић публику освојио изгледом, „као да је на сцену сишао с неке средњовековне фреске“, затим „изузетним распоном гласа“ и „глумом достојном правог позоришног професионалца“. Златко Голубовић је похваљен да је показао способност да пева у музичком жанру коме не припада. Његова глума је „на моменте потресла гледалиште“, али „није био централна личност ове опере иако се очекивало“. Азра Халиловић је тако добро наступила да се чинило како је рок опера жанр који јој „највише лежи“. Штрбац још пише да је све три главне улоге засенио Бранко Милићевић који је играо споредну улогу Понтија Пилата. Милићевићеви глума и певање „достигли су савршенство“.⁵⁹

Главно гласило Савеза омладине Југославије *Младост* није писало нити о премијери рок опере *Исус Христос суперстар* нити о било ком њеном извођењу до скидања са сцене Атељеа 212. На исти начин *Младост* претходно није писала ни о премијери *Косе* у Атељеу нити је о представи писала касније. *Младост* је 27. марта 1969. подвукла да се Атеље затрчао за „булеварским помодностима“ и „хитовима“.⁶⁰ Савез омладине је рокенрол култури давао безрезервну подршку.⁶¹ Међутим, омладинска организација је на прелому шездесетих и седамдесетих очито сматрала да авангардно позориште не може бити носилац вредности младих Југословена.

Рок опера Исус Христос суперстар после премијере

Златко Голубовић је током летње паузе у августу 1972. казао како су телевизијске камере сметале премијери рок опере *Исус Христос суперстар* и да ће тек почетак наредне сезоне показати снагу те представе.⁶² У наредној сезони се за рок оперу у Атељеу 212 још увек тражила карта више. Златко Пејаковић је у априлу 1973. казао како познаваоци тврде да је ова премијера „која је и певачки и физички веома напорна – остала ненадмашена“.⁶³ Но, утисци критике су и у наредној сезони били слични оним с премијере.

59 „Нек' Пилату дигну плату“, *Радио ТВ ревија*, 30. јун 1972.

60 „Nekadašnje avangardno pozorište 'Atelje 212'“, *Mladost*, 27. mart 1969.

61 Александар Раковић, „Савез социјалистичке омладине Југославије и Музичка омладина Југославије у спору око рокенрола (1971–1981)“, *Токови историје* 3/2012, 159–189.

62 „Јуда криви телевизију“, *Радио ТВ ревија*, 4. август 1972.

63 „Његове две шансе“, *ТВ Новости*, 13. април 1973.

Позоришни критичар Владимир Стаменковић писао је у *НИН*-у крајем октобра 1972. да је рок опера *Исус Христос суперстар* играна у Атељеу 212 „с још очигледнијом жељом да се с њом наста-ви она репертоарска линија која је својевремено заорана с ‘Косом’, да се у позориште привуку младићи и девојке који своје културне потребе задовољавају искључиво читањем стрипова и слушањем плоча“. Рекао је како је чуо и од музички компетентнијих стручњака да је музика у представи *Исус Христос суперстар* „другоразредна, много ефемернија од оне с којом нас је упознала ‘Коса’“. Стога, пише Стаменковић, публика можда неће бити благонаклона том комаду. Таквом односу публике према представи могу допринети и „сцена без чари, јефтине костими, бледа сценографија, чак изостанак лаког ретуша еротизма и оног нарастајућег, френетичног ритма у коме би требало да се смењују догађаји и певачко-играчке нумере“.⁶⁴

Стаменковић је пребацио Мири Траиловић и Зорану Ратковићу да је представа „покаткад“, док су њом „доминирали“ Тихомир Петровић и Златко Голубовић, „личила на нехотичну пародију“. Но, ако утисак ипак постане бољи, „за то ће највише заслуга имати Златко Пејаковић, који је певао супериорно, глумио пристojно, уносио у лик главног јунака садржаје блиске сензибилитету једног дела данашње омладине: нешто од оне опчињујуће гротескности и личне магије с којима располажу сви значајни интерпретатори рок, бит и поп музике у свету“.⁶⁵

Студент Драмске академије у Београду Горан Стефановски гледао је представу *Исус Христос суперстар*, коју је потом приказао у гласилу омладинске организације Социјалистичке Републике Македоније *Млад борец*. Стефановски је у новембру 1972. писао како је највећи хендикеп била сцена Атељеа 212 јер није била довољно широка за захтевну представу са „47 глумаца“ на сцени у исто време. Наиме, сцена Атељеа 212 била је пет пута мања од бродвејске на којој је играна оригинална поставка рок опере *Исус Христос суперстар*.⁶⁶

Стефановски је стекао утисак да је „Народ јудејски“ у овој рок опери деловао истоветно као и „Племе“ у *Коси*. По њему, „основна вредност“ рок опере *Исус Христос суперстар* је музика, која је била певљива а није била шаблонска. Закључио је да је Златко Пејаковић био „једини човек способан за такву улогу“ Исуса Христа, а да је Злат-

64 „Легенда и експеримент“, *НИН*, 29. октобар 1972.

65 *Исто*.

66 „Исус Христос супер звезда“, *Млад борец*, 22. новември 1972.

ко Голубовић у представи „напросто деловао гротескно“. Стефановски је изразио наду да ће *Исус Христос суперстар* Атељеа 212 стићи и у скопску Универзалну салу.⁶⁷ Истим путем којим је у Скопље стигао мјузикл *Коса*.⁶⁸

Једино гостовање рок опере *Исус Христос суперстар* било је у Риједи. Наиме, Трећа ревија мјузикала је у мају 1973, у ријечкој дворани „Небодер“, окупила пет југословенских позоришта. Посебно интересовање омладине владало је за рок оперу *Исус Христос суперстар* Атељеа 212, која је 27. маја 1973. у Риједи играна два пута. Ријечка омладина је у великом броју пристигла да одгледа ову представу, а једна омладинка је изјавила да су њене другарице и она претходно „биле одушевљене“ одломцима те рок опере које су гледале на телевизији.⁶⁹

Међутим, почетком седамдесетих у јавности је постојало мишљење да југословенско друштво производи више шунда и кича него што би то могло бити прихватљиво. С тим у вези, у Централном комитету Савеза комуниста Србије су 1971. сматрали да се томе мора стати на пут. Макар у Социјалистичкој Републици Србији, где је била њихова надлежност.⁷⁰ Али, иза тих намера често су се криле и побуде које би водиле ка идеологизацији уметничког стваралаштва. Југословенски председник Јосип Броз Тито је у јесен 1972. затражио од Савеза комуниста у Београду и Србији да сузе простор тумачењу слобода. Мјузикл *Коса* – после скоро четири године приказивања на пречац осумњичен за увреду Тита и Југословенске народне армије – само је због велике популарности привремено опстао током, пише Зоран Ратковић, те „хајке на позоришта“.⁷¹

Када и *Коса*, уклоњено је с репертоара још представа, међу којима и рок опера *Исус Христос суперстар* јер је обележена за религијску, антикомунистичку и антисоцијалистичку. Јован Тирилов се на саветовању позоришних радника 19. јуна 1973. супротставио правници Софији Мишић која је била задужена за цензорске акције.

67 Исто.

68 „Антивоена порака и – оригинална голотија“, *Вечер*, 29. децември 1969.

69 „Karta više za mjuzikl!“, *Studio*, 9. lipanj 1973.

70 О томе видети зборник: *Конгрес културне акције у СР Србији*, уредник Милорад Гончин, (Београд: Републичка конференција ССРН СР Србије, 1972).

71 Radina Vučetić, *Monopol na istinu: partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka*, (Beograd: Clio, 2016), 109–114, 337–338; Zoran Ratković, *Nevideli dan: rediteljske promenade u 11 slika*, (Beograd: Atelje 212, 2003), 330.

Ђирилов је негирао да се рок опери *Исус Христос суперстар* може приписати како је религијска, антикомунистичка и антисоцијалистичка.⁷² Чињенице о карактеру те рок опере већ су биле познате југословенској јавности па је образложење за њено скидање с репертоара било немушто образложена чистка.

Рок опера *Исус Христос суперстар* није могла бити религијска. Њен садржај би се изричито могао тумачити као антитеолошки. Управо због тога што је довела у питање хришћанску теологију, ова представа је у октобру 1972. забрањена у Јужној Африци. Наиме, Савет за контролу издавачке делатности са седиштем у Кејптауну (The Publications Control Board) донео је одлуку да *Исус Христос суперстар* „вређа верска убеђења“ и стога није могао да буде приказиван.⁷³ У септембру 1974. судским путем је скинута забрана „на музику и речи“ ове рок опере у Јужној Африци.⁷⁴ Дакле, цензори у два потпуно различита идеолошка поретка – апартхејда у Јужној Африци и социјализма у Југославији – из сасвим су различитих углова, дијаметрално супротних, забранили ову рок оперу: Јужна Африка јер је представа антирелигијска, а Југославија јер је представа религијска.

Исус Христос суперстар је игран у Атељеу 212 само годину дана (23. јун 1972. – 9. јун 1973). У сезони 1971/72. изведен је само једном као премијера, а сва остала извођења била су у сезони 1972/73. Према монографији Атељеа 212, рок опера је изведена само 21 пут: имала је 19 извођења на сцени Атељеа и још два извођења у Риједи.⁷⁵ Гостовање у Риједи 27. маја 1973 – са два извођења тог дана – било је у оквиру Треће ревије мјузикала која је одржана у ријечкој дворани „Небодер“. У монографији Атељеа 212 направљена је грешка јер у њој стоји да је представа играна у Народном казалишту „Ивана племенитог Зајца“.⁷⁶

Сећање на рок оперу *Исус Христос суперстар* у Атељеу 212 је и код њених аутора било бледо. Ивана Димић у предговору књиге Зорана Ратковића *Невидели дан* каже да се аутор у тој својој мемоарској књизи „бави појединим карактеристичним представама“ међу којима је и *Коса* „која је обележила своје време“. Ратковић на чак че-

72 Vučetić, *Monopol na istinu*, 338-340.

73 "S. Africa Bans 'Superstar'", *Billboard*, 28 October 1972.

74 "Ban on Novel Upheld in South Africa", *The New York Times*, 3 October 1974.

75 *Atelje 212: premladi za pedesete*, 432.

76 „Karta više za mjuzikl!“, *Studio*, 9. lipanj 1973; *Atelje 212: premladi za pedesete*, 432.

трдесет страна пише о мјузиклу *Коса*, који је режирао, а о рок опери *Исус Христос суперстар*, коју је такође режирао, уопште не пише.⁷⁷ Ни у књизи Феликса Пашића о Мири Траиловић, у којој се на тринаест страна говори о *Коси*, нема помена о рок опери *Исус Христос суперстар*.⁷⁸

С друге стране, Јован Ђирилов у књизи *Пре и после „Косе“* каже: „Рок-оперу Исус Христ суперстар као да је створила нека покајничка поново пробуђена пуританска Америка, која у Христу види побуњеника из најбољих дана хипи покрета, али нема светогрђа, већ полако одјекује свечана музика мирне са светом у хришћанској доброту“. Ђирилов је текст *Исус Христос суперстар* са енглеског на српски језик превео 1972, а превод је објавио тек 2002.⁷⁹ Из превода видимо да је и у београдској верзији ове рок опере неминовно негиграна хришћанска теологија.

За разлику од мјузикла *Коса* Атељеа 212, београдског друштвеног феномена који је имао успеха широм Југославије, рок опера *Исус Христос суперстар* није досегла ни приближан статус.⁸⁰ Упоредивање те две хипи представе било је неминовно, а њихово одмеравање у Београду није се разликовало од одмеравања на Бродвеју где је резултат био истоветан. С тим у вези је питање да ли би београдски *Исус Христос суперстар* – чак и да је сцена Атељеа 212 била широка а оркестар бројан као бродвејски – могла да добије боље стручне критике?

Постављање ове рок опере на сцену Атељеа 212 показало је да Београд иде у корак са светским трендовима и да је, макар кад је о тој представи реч, био испред Лондона. У историји југословенског позоришта остало је забележено да је телевизија први пут директно преносила премијеру и да је *Исус Христос суперстар* Атељеа 212 по томе највише остао упамћен.

Обрачун с представама *Коса* и *Исус Христос суперстар* дешавао се у оквиру шире чистке на позоришним сценама, а однос партијских органа према рокенрол култури остао је у потпуности позитиван. Златко Пејаковић, који је за улогу Исуса Христа добио највише

77 Ratković, *Nevideli dan*, 9, 307–346.

78 Feliks Pašić, *Gospođa iz velikog sveta: prilozi za biografiju Mire Trailović*, (Beograd: Muzej pozorišne umetnosti Srbije, 2006), 140–152.

79 *Pre i posle „Kose“: savremena američka drama*, priredio Jovan Ćirilov, (Beograd: Zep-ter Book World, 2002), iv–v, 585–608.

80 Александар Раковић, „Мјузикл Коса у Атељеу 212 (1969–1973)“, *Токови историје* 2/2017, 108.

похвала, наставио је са успехом каријеру рокенрол певача у Корни групи и притом бриљирао и у слободарским социјалистичким нумерама „Иво Лола“ и „Буди се исток и запад“.

Извори и литература

Необјављени извори

- Дипломатски архив Министарства спољних послова Републике Србије. Политичка архива, Фонд Сједињене Америчке Државе.

Штампа

- Борба (Београд)
- Вечер (Скопље)
- Вечерње новости (Београд)
- *Vjesnik i srijedu* (Zagreb)
- *Илустрована политика* (Београд)
- *Млад борец* (Скопље)
- *Mladost* (Beograd)
- *НИН* (Београд)
- *Plavi vjesnik* (Zagreb)
- *Политика* (Београд)
- *Политика експрес* (Београд)
- *Радио ТВ ревија* (Београд)
- *Свет* (Београд)
- *Studio* (Zagreb)
- *ТВ новости* (Београд)

Литература

- *Atelje 212: premladi za pedesete*, priredili Svetozar Cvetković, Gordana Gončić, Jasna Novakov, Jelena Mijović. Beograd: Atelje 212, 2006.
- *Конгрес културне акције у СР Србији*, уредник Милорад Гончин. Београд: Републичка конференција ССРН СР Србије, 1972.
- Mordden, Ethan. *One More Kiss: The Broadway Musical in the 1970s*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.
- Pašić, Feliks. *Gospođa iz velikog sveta: prilozi za biografiju Mire Trailović*. Beograd: Muzej pozorišne umetnosti Srbije, 2006.
- *Pre i posle „Kose“: savremena američka drama*, priredio Jovan Ćirilov. Beograd: Zepther Book World, 2002.
- Раковић, Александар. „Савез социјалистичке омладине Југославије и Музичка омладина Југославије у спору око рокенрола (1971–1981)“. *Токови историје* 3/2012, 159–189.

- Раковић, Александар. „Џон Ленон, левичарски активизам и југословенски социјализам“. *Токови историје* 3–4/2013, 251–265.
- Раковић, Александар. „Мјузикл Коса у Атељеу 212 (1969–1973)“. *Токови историје* 2/2017, 85–114.
- Ratković, Zoran. *Nevideli dan: rediteljske promenade u 11 slika*. Beograd: Atelje 212, 2003.
- Shires, Preston. *Hippies of the Religious Right*. Waco: Baylor University Press, 2006.
- Sternfeld, Jessica, Elizabeth L. Wollman. "After the 'Golden Age'". *The Oxford Handbook of the American Musical*, edited by Raymond Knapp, Mitchell Morris, Stacy Wolf, 111–126. Oxford–New York: Oxford University Press, 2011. doi: 10.1093/oxfordhb/9780195385946.013.0009
- Vučetić, Radina. *Monopol na istinu: partija, kultura i cenzura u Srbiji šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka*. Beograd: Clio, 2016.
- Wollman, Elizabeth L. *The Theater Will Rock: A History of the Rock Musical, from Hair to Hedwig*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2006. doi: 10.3998/mpub.119496

Дигитализовани чланци доступни на интернету и сајтовима

- „Jesus Cristo Superstar“. *Correio da Manhã*, 25, e 2.ª feira, 26/6/1972.
- „Judas Iscariotes Superstar“. *Correio da Manhã*, 25, e 2.ª feira, 26/6/1972.
- „S. Africa Bans 'Superstar'“. *Billboard*, 28 October 1972.
- "'Superstar' Film Renews Disputes". *The New York Times*, 8 August 1973.
- "Ban on Novel Upheld in South Africa". *The New York Times*, 3 October 1974.
- *Jesuschristsuperstarzone.com*
- *Svt.se*
- *Bibliothèque nationale de France: Bnr.fr*
- *Milesago.com*
- *Thisistheatre.com*

Summary

Aleksandar Raković

Rock Opera *Jesus Christ Superstar* at Atelje 212 (1972–1973)

Abstract: This paper shows the way the rock opera *Jesus Christ Superstar* reached the repertoire of Atelje 212, the importance of its television premiere, numerous criticisms and rare praises of experts, public opinion and the removal of the opera from the repertoire. The paper is based on the archival material of the Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Serbia (DAMSP), domestic press (daily, youth, political, entertainment), domestic and foreign scientific and professional literature.

Key words: Rock opera *Jesus Christ Superstar*, Atelje 212, rock'n'roll, avant-garde theatre, hippies

The rock opera *Jesus Christ Superstar* reached the Belgrade theatre Atelje 212 in 1972 following the path paved by musical *Hair* in 1969. *Jesus Christ Superstar* had its premiere in Atelje 212 on 23 June 1972, after the management of the theatre saw the play on Broadway scene and thought it could be one of the most ambitious theatre projects of Atelje 212. Thus, the premiere of the Yugoslav *Jesus Christ Superstar* took place only eight months after its US premiere; it was the seventh in the world and preceded even the premiere in London. It was broadcasted by Television Belgrade and this was the first time that the state television directly broadcasted the theatre premiere. It was considered to be a very important social event. However, the writings of theatre critics and quality press about the premiere of the rock opera *Jesus Christ Superstar* in Atelje 212 were mostly negative. On the other hand, the rock'n'roll critics showed more understanding. The main impression was that the premiere did not reach the expected success, that its performance was significantly behind that of the *Hair* and that only some young amateur actors from rock'n'roll circle were successful. Such impressions endured throughout the next season.

During the ideological persecution of certain theatre scenes in 1972 whose purpose was to sort out the cultural scene in the Socialist Republic of Serbia, *Hair* was one of the first to be removed from the reper-

toire in 1973 because it was accused of insulting President Josip Broz Tito and the Yugoslav People's Army. Its last performance in Atelje 212 was on 4 February 1973, and soon after that, *Jesus Christ Superstar* was also removed from repertoire after its last performance on 9 June 1973. Party censors described it as a religious, anti-communist and anti-socialist play. However, none of this was true, and the Yugoslav public was well aware of the fact that the play was denying Christian theology. The rock opera *Jesus Christ Superstar* stayed on the repertoire of Atelje 212 only for a year. It had 21 performances: 19 performances on the scene of Atelje 212 in Belgrade and two more performances in Rijeka.